

1.

חלמתי חלום. בחלומי אני חוזרת הביתה, לא לבדי. באמצע הכביש, מול הבית, עומד אמבולנס. על מדרגות הכניסה לבניין אני רואה את השכנים. חלקם עומדים, חלקם יושבים, חמורי סבר, שותקים, פניהם לרחוב. ברור לי שמישהו מת. אני חושבת שזהו השכן מהקומה שלי, אבל אז רואה אותו בקבוצת השכנים, יושב בכיסא גלגלים ולידו עומדת גרושתו. אני מנסה לברר מי המת ומבינה, אמנם לא בביטחון גמור, שזו שכנה מבוגרת, ממושקפת, שעה לבן. בחלום יש לה בעל. בהמשך החלום אני עולה לדירתי עם כמה מצעירי השמאל ומנסה להכין להם ארוחה. מישהו סוגר את הצילונים ואני פותחת אותם.

*

יומיים קודם לכן פגשתי את השכן מקומת הקרקע בחדר המדרגות. הוא התלונן בעדינות גדולה מאוד על רעש גרירת כיסאות ואיזו מכונה שעובדת בלילה וביקש, אם אפשר, לנסות להתחשב. אחר כך דיבר על הקבלנים. בעלי הבית, שכל הדירות בו מושכרות בדמי מפתח מלבד דירתנו ודירת בתו של אחד הבעלים, הכריזו על כוונתם להוסיף קומות לבניין ופנו לקבלנים שיגישו הצעות. במשך כמה שבועות התקשרו אלינו כמעט מדי יום מציעי הצעות למיניהם. לכולם אמרנו שאין לנו שום עניין שיזיזו ולו אבן ושנעשה כל שביכולתנו כדי למנוע את הבנייה. השכן מקומת הקרקע אמר שאם יתנו לו דירה גדולה דיה בטאבו, במקום אחר – הוא יסכים. הוא עבר שלושה אירועים של שטף דם במוח ושדה הראייה שלו נפגע ללא תקנה ונמאס לו. סיפרתי לו על השכן מהקומה שלי, קומה ראשונה, שאמבולנס בא ולקח אותו לאיכילוב. השכנה האחרת מקומת הקרקע, שיצאה בדיוק מביתה, שמעה. הם לא ידעו. השכן מקומת הקרקע, גבר פיזי וחזק, שפעם קולו היה מרעים בכל הבניין, מתקין דודי שמש במקצועו, אינו עובד כבר שנים רבות. השכנה שהציצה, אלמנה ותיקה, גם היא עברה מזמן את גיל הפנסיה. כך גם השכנים בקומה השנייה, שהודיעו שלא יזוזו מהבית, יעשו מה שיעשו הקבלנים.

בבוקר אותו יום שבו פגשתי את השכן שאלה אותי קופאית בסופרמרקט אם יש לי כרטיס מועדון, הביטה בי והוסיפה: את גמלאית? אני לא גמלאית. עוד רחוקה מזה. נבהלתי.

*

שאל בני הביא את עמרי מחצר בית הספר. חתול גינג'י בן יומו כמעט שעמד רועד כולו באמצע מגרש הכדורסל, ולהקת עורבים צללה לעברו שוב ושוב לנקרו. הוא צמח להיות חתול גדול מאוד, מחונן – פותח דלתות ומגרות וארונות וסירים – ברחן וגברתן. לא פעם הוא מצליח לחמוק דרך דלת הכניסה, שועט מהיר כחץ במורד המדרגות, מניס אגב כך את כל חתולי החצר הוותיקים, ומתייצב בכניסה לבניין, לא מניח לשכנים המבוהלים להתקרב אפילו. אחר כך, משהובל הביתה, שורט, נושך ומיילל, הוא מוצא לו סוודר, גרב צמר או חולצת טריקו ויונק אותם בתאוה.

*

אני מסתכלת מהחלון. ילדי השכנים באו לבקר. האבא, גדל גוף וקירח. האמא, ללא צורה. ילד בן שש ותינוק. האבא מוציא את עגלת התינוק המתקפלת מהאוטו. לרגע חשבתני שזה כיסא גלגלים ושתכף יוציאו את הסבתא.

*

בפורים של שנת 1996 יצאו מהבית ממול כל תשעת בני המשפחה החרדית, נכנסו לוולו סטיישן החומה ונסעו. ציפי, בת גילו של בני מיכאל, שפעם פגשתי אותה בבית אריאלה שואלת ספר מסדרת קופיקו, היתה מחופשת לילד הודי. אפילו פניה היו צבועים. עכשיו ציפי מתנהלת באטיות במדרגות הכניסה לבית הוריה, עם בטן גדולה של הריון ותינוק בזרועותיה. היא בת תשע-עשרה והיא בת חמש, הגיל של אחייניתה שקופצת על הטרמפולינה במרפסת הצרה של בית סבה וסבתה.

*

ממול עמד במשך שנים בית בן שתי קומות משנות השלושים. סימטרי, עם מרפסת בולטת, חצויה לשניים באמצעה, מצחייה לכל אורכו, עוד אחת מעל לפתח הכניסה, ועץ רימון בחזית. גרו בו ולא גרו בו ולבסוף, בחורף של 1998, הרסו אותו. מאז יש שם מגרש. שדה קוצים בעונתם, שדה חוביזה בעונתה, מחראת נצח ומגרש משחקים לכלבים, גינת ירק לרגע, ולפעמים אתר למדורות ל"ג בעומר. לא בונים. סכסוך יורשים, לא יכול להיות דבר אחר. אחרת – בונים. בינתיים שיפצו מאוד את הבניין שלצדו, אתר משני של עלייה לרגל במסלול העיר הלבנה, ולא שיפצו את הבניין מצדו האחר, אתר ראשי של עלייה לרגל במסלול העיר הלבנה, ופינו וחסמו ושיפצו קצת ושוב אכלסו את הבניין מאחוריו. עץ הרימון מצמיח בעונתו רימונים מצומקים, אבל אדומים באודם הנהדר של רימונים נהדרים בצורתם.

*

בשבת בבוקר, בשעה תשע בערך, יצאה השכנה ממול בריצה משביל הכניסה הצדדית אל הרחוב וצעקה: "הוא מת!" דום לב, בטרם עת, אבידה לעולם התרבות הישראלי. הילדים גדלו מאז מאוד. היא רזתה, ויוצאת. משהו עם ח'. עשרים ושלוש שנים, ולא אומרים שלום.

*

שאלו היה באמבטיה. אולי לא היה צריך לבשר לו דווקא שם. קיטה מתה. המלבבת, שהיתה מלווה אותנו עד קצה הרחוב וחוזרת בכוחות עצמה הביתה. מישהו דרס אותה. שאלו המציא לה את השם. אולי הכיר כבר את cat, למרות שהיה קטן מאוד.

*

האינסטלטור מכר את המחסן שלו בקומת הקרקע של הבית ממול למכולת, שהכניסה חידוש גדול – גם ירקות. אבל המבחר היה דל והלקוחות נשארו נאמנים למכולות האחרות שעוד היו אז, והמחסן נעשה למשרד של סוכנת ביטוח. היא השקיעה: פרקט, ריהוט משרדי מוזמן במיוחד וצילונים אטומים שמסתירים הכול. שלט אין, אולי כי קשה יותר לקיים עסקים ברישוי בלב תל אביב מאז תוכנית האב של שנות השמונים. מדי פעם היתה יוצאת עם הטלפון הסלולרי – בפנים כנראה אין קליטה – ומנהלת שיחות ערניות מאוד עם לקוחות או לקוחות פוטנציאליים, שהגיעו על כל פרטיהן עד אלי בקומה הראשונה ממול. אבל המשרד נותר ריק. ואז התחילה אמא שלה להגיע. בוקר בוקר התיישבה על כיסא בפתח וחכתה. איש לא בא. בוקר אחד הופיעה האמא עם תרנגול לבן. היא הניחה אותו על סף הדלת, מלמלה דברים ואז – מול עיניו הפעורות של בני מיכאל שזה עתה נעשה צמחוני – שיספה את גרונו בסכין מטבח חדה (העוף השמיע קול צווחה) ומרחה את דמו על הסף.

*

פעם הוא שאל אותי אם יש לי עבודה בשביל הבן, בלי לדעת מי אני ומה אני עושה. אב גוף לבנו הגוף. פתאום הבן מת. היתה מודעה ליד הבית. ראיתי אותו שבוע-שבועיים אחר כך ושאלתי מה קרה. הוא סיפר שככה, סתם, הוא נפל ומת. במשך חודשים הלך מדי בוקר לבית הכנסת. אחר כך בנה את הפינה שלו: גידר את המבואה הקטנה לפני דלת הבית, שם עציצים בכל מיני גדלים, שתל מטפסים והתקין להם רשת גדולה, צבע את תיבת הדאר והקירות ומשקופי החלונות וצייר עליהם ציורים של עצים ופרחים ופרפרים בכל הצבעים והתקין שבשבות מצוירות, המון, שנעות עם הרוח, וילדי הגן שעוברים שם ברגל עוצרים להסתכל עליהן. בימים נעימים הוא יושב בשמש עם אשתו על כיסא נוח במדרכה ממול ומסתכל גם הוא.

*

השכן הנכה היה מגיע לפנות ערב במרצדס הכסופה הגדולה שלו, וכמעט תמיד מוצא את החנייה שלו תפוסה. הוא היה מתחיל לצפור צפירות קצובות, עצבניות, שנמשכו דקות ארוכות מאוד, עד שהגיע העבריין או עד שבנו הצליח לדבר על לבו ולשכנע אותו לצאת, מבטיח שהוא כבר יחנה לו. ולאחר שהצליח הנכה להחנות, מיישר את האוטו שוב ושוב עד שעמד יפה ולשביעות רצונו, היה מוציא את שלט הנכה ומניח אותו בחלון הקדמי, מסדר את תיקו ותולה אותו על צווארו, ואז שולף את כיסא הגלגלים מהמושב לידו, מניח אותו מחוץ לאוטו ומרים את אוטו גופו עד שהשתחל לתוכו. אחר כך היה מסיע את עצמו לאחור, טורק את הדלת ונועל אותה במפתח. פתאום הוא נעלם. כעבור שבועיים חזר, עם פיליפיני. האוטו עמד מושבת בחנייה. הפיליפיני עזר לאשת הנכה להשקות ולגזום את הגינה שטיפחה בחזית הבית. לבסוף נעלמו הפיליפיני והנכה לבלי שוב. נעלם גם השלט "טכנאי שיניים" בחזית המעבדה של הנכה ברחוב בלפור. אשת הנכה המשיכה לטפל בגינה לבדה. בנו של הנכה היה מבקר אותה מדי ערב ובוקר ולפעמים גם בצהריים. יום אחד נעלמה גם היא. ואז חזרה, עם הליכון. היא אינה מטפלת עוד בגינה. הבן בנה סביב הגינה חומה עם שער, מותאמים במידותיהם ובצורתם לגדר האבן המקורית של הבניין, אתר ראשי לעלייה לרגל בסיורי העיר הלבנה. בינתיים הלכה הגינה ושגשה מאליה. עץ השסק נתן פרי בשפע והעטלפים עטו עליו עד שכלה הפרי, הבוגונביליה התפרעה בסגול עמוק, משפחת יונק הדבש הוותיקה פיזזה, שיכורת פריחת הפיטנה, בין הגינה לעץ התות הסמוך. בוקר אחד יצא בנה של השכנה מהקומה הראשונה שמעל לגינה, מצויד במשור ידני גדול, כובע מצחייה ומכנסי גיינס רחבים שכרגיל היו משוכים לו עד לגובה החזה, קפץ מעל לגדר האבן והחל מיד לנסר. ניסר את הפיקוס והשסק והפיטנה והבוגונביליה, משליך את ענפיהם על המדרכה עד שנעלמו מתחת לקו גדר האבן. משנערמו הענפים לערימה גבוהה דיה, גרר אותם מרחק כמה בתים אל מעבר לפינת הרחוב. אחר כך עלה הביתה והשקיף על הגינה הנקייה, שב וחזר אליה עם המשור והמשיך לגזום עוד עד שנותרו בה רק גזעים גמדיים. אמא שלו, שעקבה כל העת מהמרפסת אחרי העבודה, עטויה מטפחת ראש, נכנסה הביתה.

*

ביום חורף סוער במיוחד בשנת 1995 נכנע עץ הברוש הוותיק מאוד – אחד משניים שעמדו משני צדדיו של הבניין הסמוך – והתמוטט ארצה, גורר אחריו את כבל החשמל הראשי. עובדי העירייה עמלו בגשם השוטף לנסר את גזע העץ ולאסוף אותו, ועובדי חברת החשמל עמדו על סולמות, נוטפי מים, במשך שעות ארוכות עד שתיקנו את הכבל. עמדתי והסתכלתי חליפות על העובדים ועל הרחוב, מחכה לאבי שנסע להביא את שאול מחוג השחייה ואיחר מאוד, מחסירה פעימה עם כל יללת סירנה של אמבולנס שעבר ברחוב הראשי המקביל.

בתמורה להסרת ההתנגדויות לעבודות הבנייה והשימור בבניין הסמוך, ולאחר ששיסה בנו את פקחי העירייה שתבעו מאיתנו להרוס את הגדר ולהתקין מבנה לפחי האשפה ולתקן את המדרגה השבורה ולצבוע את חזית הבניין עד לגובה סולם, התחייב הקבלן של הבניין לשימור לטפל בעניינים. ואמנם בשבועות הבאים הופיעו מדי פעם שניים-שלושה פועלים עם טוריות ואמבטיית בטון, בא גם טרקטורון קטן שהרס את הגדר הישנה, ולאט לאט החלו לבנות חדשה. הרסו גם את מדרגות הכניסה הנהדרות, ששמרו על הברק השחור-אדום שלהן במשך שבעים שנה, ורצפו באקרשטין אדמדמות מחוספסות, שהחלו לדהות בו ביום. אחר כך בא הגנן. ראשית עשה תספורת לדקל, אחר כך עקר את כל השיחים, הפך קצת את האדמה, הניח יריעת ניילון שחורה ופיזר עליה אבני טוף אדמדמות, שתל שורת שיחים חדשים בקצה והציב שני כדים טוסקניים מוטים באמצע. יישרתי את הכדים, אבל השכנה מלמעלה שבה והיטתה אותם. נכנעתי. נסעתי למשתלה לקנות גמד גינה לגינת הפרוורים החדשה שלי. בחרתי את עליזי, אבל נפשי נקשרה בנפשו ומאז הוא גר איתי בבית.

2.

כבר שנה וחצי משפצים בניין ליד הבית שלי, ברחוב ביל"ו בתל אביב. "ליד" זה הארבעה מטרים שפעם הספיקו להפרדה בין בניינים והיום כבר אינם מספיקים, ולכן שגראווי-ליבוביץ', הקבלנים, ודן להט, היזם, השאירו את הבית המתמוטט, המיועד לשימור, על כנו, תומכים בו מלמטה בקורות פלדה אדירות, במאמץ מתמשך ומסובך ויקר להרוויח עוד כמה מטרים. אילו היו הורסים, היו חייבים לבנות לפי התקנים הנוכחיים, המחמירים.

פעם גרו שם צייר ומוזיקאי בראשית דרכו וסטודנטית לאופנה ומישהי עם שדיים ענקיים וזקן ערירי שישב עם גופייה במרפסת ומשפחה עם תינוק ואישה צעירה ששכבה כל היום במיטתה. צינורות מים ראשיים התפוצצו מדי פעם, רפפות תריסים נשמטו ארצה ומרפסות ניתקו אט אט מן הקירות.

יום אחד באו מודדים, כמה שבועות אחריהם הגיעו גננים וכיסחו את גינת הפרא של הבית. אחר כך השתרר שם שקט למשך כמה חודשים, ואז הבניין התרוקן סופית ובאו הקבלנים.

מדי יום בשנה וחצי האחרונות, למעט שבתות וחגים, אני לומדת מאתר הבנייה סוג חדש של רעש. פטישי אוויר, מקדחות, פטישים, רתכות, משורי דיסק, טרקטורים מכל מיני סוגים, פסולת בניין שמושלכת מלמעלה אל עגלות הפינוי או סתם למטה, משאיות בטון, משאיות של ברזלים ושקים וקרשים וצינורות ובלוקים, הרוורס שלהן, מנוף ענק אקטיבי, והצעקות של המשגיחים למיניהם ושל הפועלים. זה עתיד להימשך עוד שנה לפחות.

מדי פעם מופיע האדריכל, עם או בלי אורחים, מדבר איזה דיבור עם קבלן בדרג כלשהו ואז הורסים משהו שנבנה ומתחילים מחדש.

חוויתי התזות של בטון רטוב על זגוגיות החלונות והמשקופים שלי. חוויתי מטחים של שברי בטון שנקדח, שצנחו מלמעלה על שולחן העבודה שלי שלושים סנטימטרים מקצה אפי. וחוויתי עננות אדירות של אבק לבן סמיך.

התחלתי להתקשר – למנהל העבודה הקטן, לבינוני, לגדול. לעירייה. נהפכתי לשכנה הטרחנית, לתושבת העיר הנרגנת. כלום לא עזר.

בבית החדש יתקינו מחדש את הדלתות והחלונות והאריחים המקוריים ששופצו, הצעה טובת טעם לעשירי העשירים שחוזרים לעיר או באים מחוץ לארץ. ובסופו של דבר, העיר הזו תהיה שלהם ובדמותם. יהיה שקט ונקי ויגורו כאן אנשים שאני לא רוצה לגור לידם. ואני הייתי קודם.

לב תל אביב מלא בשלטי שגראווי-ליבוביץ. עשרות בתים שופצו ועשרות נמצאים בעבודה. מוסיפים שתי קומות, כמותר, ומשפצים. זה התחיל בשנות השמונים עם תוכנית האב ללב העיר, בשיפוצים קלים יותר ששימשו בעיקר את התושבים עצמם, ונמשך בשיפוצים גרנדיוזיים המיועדים לאנשים ממקומות אחרים. מגדלים או בתים בטעם של פעם עם מעלית וחנייה וגינה ייצוגית ואינטרקום, טוב זה ברור.

מערכת שלמה – ממסדית ולא ממסדית – פעלה החל מאמצע שנות השמונים, לאו דווקא באופן מכוון ומתואם, להוביל את תל אביב מחדש אל לב העולם המערבי והמודרנה: הסיסמה "עיר ללא הפסקה" שטבע דובר העירייה ונקלטה היטב, התערוכה "עיר לבנה" בשנת 1984 שהחדירה את המושג הטעון, תוכנית המתאר מאותה שנה, הקמת צוות השימור העירוני בתחילת שנות התשעים (שסופה תוכנית השימור המאושרת של 2008), וגולת הכותרת – הכרזת יונסק"ו מ-2003 על לב תל אביב כאתר מורשת עולמית; ומן הכיוון האחר – רוח שהביאו אל העיר אנשים בשנות העשרים לחייהם מבירות המערב ותאמה את הסביבה הכללית, שחשה כבר בגלובליזציה, החלה להיחלץ מטראומת '77 שלה, דימתה לעצמה שהיא משמיעה קול של מחאה ממשית לנוכח מלחמת לבנון, והיתה חלק מתהליך מערבי כללי של חזרה למרכזי הערים.

יוזמות מקומיות נפגשו עם יוזמות עירוניות. זה היה אולי סוד ההצלחה של המהלך בשנים הראשונות – המפגש של ה"למעלה" וה"למטה".

אבל הקלקול היה שם מלכתחילה. מה שנראה כחיוניות גדולה, דבר הנוגע בשורשי החיים, היה למעשה חגיגה נמשכת. תל אביב רבתי, שמחוץ ל"שנקין", זוה, אם זוה בכלל, לפרוורים, לפינוי-בינוי הפרוורי, למגדלים, ואוכלוסיות אחרות – מהגרי עבודה, מהגרים יהודיים בראשית דרכם – נכנסו פנימה לאן שהתפנה.

כן, אלמלא פרויקט העיר הלבנה, אלמלא מפעל ההכרה והשימור, היה מן הסתם לב העיר מתפורר והולך, מתרוקן עוד מתושבים ומוחלף בהדרגה בבתים קבלניים סתמיים. הסטודנטים והזוגות הצעירים מאוד שגילו אותו ואכלסו אותו היו מואסים בו בסופו של דבר ועוזבים.

והנה בסופו של דבר הם עזבו, עוזבים, כמו רוב החרדים תושבי השכונה וכמו הזוגות עם הילדים, דווקא בשל מפעל השימור והאמרת המחירים שהביא איתו.

לב העיר היה סיפור הצלחה תדמיתי עצום. עתה הגיעה שעתם של הגדולים – בכוח, בכסף, בקשרים. השגראווי-ליבוביציים והלהט-צ'יציים. ואני, שחוללתי עם אילנה הרשנברג והאחים דותן ואחרים את שנקין – כל אלה הם, מבלי דעת, בני.

נגזר דנו של לב תל אביב: נחסך ממנו מוות מתוך ייסורי גסיסה, אבל הוא הולך ומקבל דמות של פוחלץ.

אין לי ברירה. אני הולכת לחנוך את קלקולו של מקום אחר.

3

אני קוראת את הסוף של "המתים" של ג'ויס.

”דמעות של טוב לב הציפו את עיני גבריאֵל. הוא עצמו לא ידע מעולם רגש כזה כלפי שום אשה, אך הבין כי רגש כזה הוא ודאי אהבה. הדמעות שבעיניו נתעבו ונדמה לו שהוא רואה באורצל דמות איש צעיר העומד תחת עץ נוטף מים. דמויות אחרות היו בסמוך. נפשו קרבה לאותו תחום שבו שוכנים המוני-המוני המתים. הוא אמנם הרגיש בקיומם הגחמני והמהבהב, אך להבינו לא יכול. זהותו-הוא היתה מטושטשת-מתרחקת אל עולם לא-מוחש, אפור; אותו עולם-הממש אשר מתים אלה עצמם טיפחוהו וחיו בו בשעתם היה מתפורר ואפס.

כמה טפיחות קלילות על השמשה עוררהו לפנות אל החלון. השלג שוב החל לרדת. רדום ראה את הפתיתים, כסופים וכהים, נופלים באלכסון לאור הפנס. הגיעה שעתו לצאת למסעו מערבה. כן, צדקו העיתונים: השלג ירד בכל רחבי אירלנד. יורד היה על כל המישור המרכזי האפל, על הגבעות הקירחות, יורד ברוך על בצת אלן, הלאה מערבה, יורד ברוך אל גליו הסוררים והאפלים של שפך הנהר שנון. אף יורד היה על כל חצר-הכנסייה הנידחת אשר על הגבעה, שם נח בקברו מייכל פיורי. מונח היה תלוליות-תלוליות על המצבות והצלבים הכפופים, על חודי השער הקטן, על הקוצים הצחיחים. אט אט התעטפה עליו נפשו בשמעו את השלג נופל רפה דרך היקום, רפה-רפה נופל, כאחריתם, על כל החיים והמתים.”

[פורסם במדורשה 13, גיליון סתיו 2010]